

DARY LÉTA OHNIVÉHO

Jistě si mnohý z nás v uplynulých měsících povzdychl s Vladimírem Vančurou, že „tento způsob léta zdál se mu poněkud nevhodným“ – mnoho žáru, mnoho ohně, mnoho jangu. Přesto subtropický čas přinesl ne jeden dar ducha. Nepřišel sám, to lidé se přičinili a navzájem se obdarovávali přes nepřízeň nebo až příliš velkou přízeň počasí.

Tak třeba Forfest – mezinárodní festival soudobé duchovní hudby konaný ve dnech 21. – 29. června svlažoval do běla rozpalenou Kroměříž rosou umění a dary přátelství. Vzkvétající město znělo skvostnou hudbou skladatelů a interpretů z nejrůznějších konců světa – z USA, ze Španělska a třeba také z Brna. Díky za překrásný irský večer brněnského skladatele dr. Richarda Mayera, za jeho zasvěcený výklad o severských dějinách a vokální i klavírní skladby s tematikou mystické vroucnosti irského křesťanství, to jen jako příklad za mnohé další nevšední zážitky festivalu. Mimo jiné hudební náměty a nápady, víte, že si můžete založit vlastní orchestr kuchyňských nástrojů? Návod nám dal názorně dirigent takového tělesa Petr Vaculovič z Kroměříže: každý hraje na to co dům dal a jak nejlépe umí. Opus má dokonce partituru a při notné dávce kumštu zní zajímavě.

Rovněž měsíc autorského čtení probíhající po celý červenec ve sklepních prostorách Divadla husa na provázku přinesl ne jeden pěkný zážitek, obohatil osobním setkáním s autory – spisovateli, dramatiky a básníky, seznámil důvěrněji s jejich dílem. Styly a žánry byly přepestřé, každý si mohl vybrat. A co my unitáři? Někteří z nás už dlouho pokoušejí múzy či létají na pegáskovi. Dokázali bychom také v brněnské obci uspořádat alespoň jeden večer veršů a prózy autorů unitářů a jejich přátel? Poprvé se o to budeme snažit už v září (viz program na zadní straně Poutníka).

Že „tento způsob léta nebyl vlastně vůbec nevhodným“ jste se mohli přesvědčit v Horním Bolíkově v Kastálii. Ticho a klid. V Bolíkově nemají hřbitov, ani obchody, místo kostela mají malou kapličku, když nepřijedete autem máte o sobotách a nedělích smůlu nebo vlastně štěstí, protože odtud nic nejede. Můžete se zatoulat v lukách a nemáte se kromě slunce koho zeptat kudy kam. Můžete se tam dosyta vyzpívat nebo vyplakat radostí z té krásy všude kolem a nikdo z lidí vás tam neuslyší. Dobře vám tak bude. Paní Eliška a Boris Merhautovi tam dávají dobrou noc, jejich bohatá knihovna vábí ke studiu, lesní pěšinky k procházkám a zatopený blízký Babí lom ke koupání. Že jste byli letos na Malorce? Zkuste to někdy třeba zase v Bolíkově. Na úkor jinde povinného programu tu máte spoustu času pro sebe, nikam nebudete spěchat a nic vám nehrozí. Nikdo tam nikoho neruší, nepřekřikuje to zářivé ticho uvnitř, dovolí vám nebýt turisty.

V neturistickém rouchu přichází náš Poutník „putující k září“. Do dalšího semestru přeju brněnské unitářské duchovní školičce hodně radosti pramenící z moudrosti.

S přáním všeho dobrého

Jarmila Plotěná

John Hershey:

Unitářství – budoucí univerzální náboženství?

Jaký další logický krok by mělo unitářství učinit? Posloužilo by lépe potřebám ostře rozděleného světa kdyby se unitářské církve dobrovolně proměnily a vyhlásily univerzální náboženství?

Zatímco prostor a čas se smršťují tak, že národy jsou si fyzicky blíže, ale duchovně zůstávají rozděleny učením mnohých organizovaných náboženských pospolitostí. Křesťanství, judaismus, hinduismus a islám má sklon udržovat lidské bytosti oddělené právě v onu dobu, kdy je naléhavě zapotřebí duchovní jednoty. Toto neplatí jen pro pravověrné formy těchto náboženství, ale do jisté míry i pro liberálnější formy. Je zapotřebí takové náboženství či životní filozofie, které jsou logicky a mravně přijatelné všude osvícenějším lidem dobré vůle. Dříve než se obrátíme k možné roli unitářství v tomto úsilí, podívejme se na dva pokusy neprotestantských kultur a tradic.

Jedna taková skupina zaměřená z univerzalizmu je tak zvané Etické hnutí v USA. Jeho zakladatel Felix Adler má kořeny v reformovaném judaismu, neboť jeho otec byl rabín. Adler o judaismu a křesťanství napsal: „Jakkoliv jsou úctyhodné a snad i nadřazené jiným soupeřícím náboženstvím nejsou to jediné dva možné typy. Nový typ nazval etické nebo spirituální náboženství.

„Ryze duchovní náboženství je takové, které stojí v posvátné úctě před vším božským stvořením, je přítomno v každé lidské bytosti a usiluje o styk s božstvím ve všem ostatním.“

Každý člen etické společnosti se sám rozhoduje zda je nebo není teista – zda věří nebo nevěří v osobního Boha. Je důležité vzít na vědomí, že etické hnutí není reformovaný judaismus, ale nová organizace, jejímž členem se může logicky stát každý, ať je či není žid.

Druhá ukázka univerzálního náboženství je Pozitivistická církev Brazílie. Jeho chrám lidství se nachází v Rio de Janeiro.

Její učení se zakládá na myšlenkách francouzského sociologa Augusta Comtea: Láska je základ, řád je základna a pokrok je cíl; žij pro ostatní; politika musí být podřízena mravnosti; nad národy je lidstvo; velkým bytím je lidkost, chápáno jako organický celek minulosti, současnosti a budoucnosti. Toto humanistické náboženství vzniklo ve Francii a pokračuje v Brazílii, v zemích kde převládá římsko-katolická tradice. Morálka římsko-katolické církve je zachována, ale pozitivisté věří, že má spíše lidský než nadpřirozený původ. Humanistická církev není tudíž reformované katolictví, ale nové náboženství.

Jak jsme viděli na těchto dvou příkladech náboženští vůdci překročili jak pravověrné tak liberální formy svých náboženských prostředí. Rozpoznali určité hodnoty ve starých náboženstvích, ale vytvořili nové náboženství univerzálních myšlenek a ideálů.

Obraťme se nyní k protestantskému křesťanství. Je tam nějaké hnutí, které by bylo schopno se stát hlasatelem univerzálního náboženství? Ano! Unitářství! Když stojíme tvář v tvář čirému vesmíru, který zkoumají vědy, a současná krize lidstva, by unitářské sbory, které se dosud neosvobodily od etablovaného protestantství se mohou od něj osvobodit a stát se hlasateli evangelia globálního náboženství. I když to pro mnohé může být těžké, je třeba se směle zbavit názvu „protestantství“ ba i „křesťanství“. Ale stále můžeme podržet to, co je cenné ve Starém a Novém zákonu a životě a učení Ježíše Nazaretského. Co se týče slova „unitářství“ našťestí jeho význam jednoty je zřejmý a proto je lze ponechat. Hnutí vyplývající z protestantského křesťanství směrem k univerzální životní filozofii by mělo začít jak politikové říkají „zdola“. Jednotlivé církve mohou činit změny v tomto novém a širším směru: jsou nejméně tři způsoby jak začít sázet semena globálního náboženství.

1/ Když před více než sto lety Ralph Waldo Emerson se díval do budoucnosti, prohlásil: Hebrejská a řecká písma obsahují nesmrtelné výroky, které byly chlebem života pro miliony. Ale nemají epickou integritu. Jsou zlomkovité a nejsou srovnány do řádu, který by byl přijatelný intelektu. Těším se na nového učitele, který bude následovat tyto zářivé zákony a uzří, že opíše celý kruh. Uzří jejich zakulacující plnou milost. Uzří totožnost zákona o přitažlivosti s čistotou srdce. Tento nový učitel ukáže, že to, co se má, povinnost, jest jedno s vědou, s krásou a s radostí.

2/ Krok k světovému náboženství učinili někteří unitářští duchovní, kteří se považovali za liberální křesťany a napsali knihy, kde chápali a oceňovali jiná náboženství. Patří k nim James Freeman Clarke, Jabes T. Sunderland a George R. Dodson. Navíc to byl Jenkin Lloyd Jones, který organizoval Kongres náboženství v Chicagu v roce 1893.

Tito duchovní ukázali, že žádné náboženství si nemůže dělat monopol na pravdu a dobro a že obě jsou v různých náboženstvích.

3/ Třetí krok k celostní životní filozofii se činí dnes a jeho důležitost je nesmírná. Je to hnutí uvnitř unitářské denominace nazývané náboženský humanismus. Snad je to názor, který hledáme; v každém případě k něčemu podobnému směřujeme.

Jaké by mohly být hlavní zásady celosvětové náboženské filozofie, které překračuje křesťanství, judaismus, islám či hinduismus?

1/ Používání lidské inteligence při hledání pravd o člověku, společnosti a kosmu.

2/ Smysl jednoty vesmíru. Do tohoto výroku se vejde liberální teista, panteista, neteista i agnostik.

3/ Vroucí oddanost nejvyšším ideálům dobra, pravdy a krásy.

4/ Praktikování bratrství doma, v komunitě, v národě a ve světě.

Tak termíny univerzální či globální nám označují náboženství, které nemusí mít nutně mnoho příslušníků, ale které jsou určitě rozumné a sociální ve svém učení pro osvícenější a mravné příslušníky různých tradic a kultur celého světa.

Krok od pravověrného protestantství k liberálnímu křesťanství byl vskutku důležitý, ale nestačí. Náš svět lidí se fyzicky smršťuje ač zároveň zůstává vyhraněně rozdělený politicky, rasově a nábožensky. Učiňme další krok rychle. Směřujme za liberální protestantství k evangeliu univerzálního náboženství.

Z Unitarian Quotes přeložila Eliška Merhautová

W. C. WILLIAMS,

lékař – lidumil, karmajógin a básník v nadúvazku (1883 – 1963)

Dne 17. září kalendář významných osobností, které přispěly k blahu lidstva, připomíná výročí 120 let od narození složité, mnoho úroňové osobnosti, v níž se až do mimořádně moudrého stáří svářely protikladné a dvě rozdílné krve se souborem vlivů amerického prostředí. Celý život byl věrný svému rodu a o matku Raquel pečoval až do jejích 102 let. Na svého děda Georgea, dělníka v železárnách v Birminghamu ve střední Anglii se prakticky nepamatoval, protože ten musel narukovat a padl na Krymu v rusko – turecké válce. Vdova Emily, rozená Dickinsonová, živořila v bídě a proto se s pětiletým Georgem odstěhovala do Ameriky. Byla to dobrodružná plavba, protože dvoustěžník v bouři ztroskotal na mělčině u Azor. Když s trosečníky doplula do New Yorku, našla azyl v penzionu v chudinské čtvrti Brooklynu, kde se živila jako pokojská. Seznámila se s potulným fotografem Wellcome, provdala se za něho a měla s ním 3 děti, které všechny zemřely. Po návratu do New Yorku s nejstarším synem Georgem víkendy a svátky trávil na pronajatém písečnatém pozemku v Zátocce.

Časem se George Wellcome vypracoval v obchodního zástupce voňavkářské firmy a jezdil prodávat do Střední a Jižní Ameriky. „Mnoho se nacestoval. Za hladomoru v Kostarice se živil kaší z mravenců,“ vzpomínal ve svém životopise W. C. W. Ač přijel do Ameriky v pěti letech a do své vlasti Anglie se již nikdy nevrátil, zůstal britským občanem. Ve světě obchodu, kam ho osud zanesl, nezdomácněl a zůstal klidným, viktoriánským džentlmenem, milujícím hudbu, klasiky a především Shakespeara. Rád se věnoval zahradničení a pěstoval květiny. Smýšlením byl liberál a utopický socialista.

S kreolkou, poloviční Francouzskou Raquel Héléne Holebovou z plantážnické rodiny španělsko-židovsko-holandského původu, se George seznámil při obchodní cestě na

Puerto Rico. Jejím sponzorem byl starší bratr, lékař Carlos, na jehož přímluvu rodina financovala její studium na malířské akademii v Paříži. Měla naprostý talent a získala řadu medailí, jimiž se pro svou skromnost dětem nikdy nechlubila: našly se až po její smrti. Kopie křestního listu prozradila, že byla o 9 let starší než úředně udávala, tedy o 4 roky starší než manžel Bill George. Mladistvý vzhled jí umožnil toto tajemství bez nejmenšího podezření zachovat.

Rodiče se usadili v rodinném domku v Rutherfordu v New Jersey, asi 45 km od New Yorku. V rodině se muzicírovalo: Raquel hrála na piáno, otec na housle, strýc Godwin, který s nimi trvale žil, na flétnu. Rodiče se stali zakládajícími členy unitářské obce a otec celých 18 let byl jejím předsedou. Jako zástupce své firmy byl znám svou až úzkostlivou poctivostí a odporem k podnikatelským praktikám na hraně zákona. Snad proto nikdy nezbohatl.

Nejstarší syn, který se narodil 17. září 1883, měl za kmotra strýce z matčiny strany Carlose, jehož vlivem se Bill Carlos rozhodl pro lékařské povolání. Po 13 měsících se jim narodil druhý syn Ed. Oba bratři si byli velmi blízcí. Oba chodili do nedělní školy a Bill Carlos od pěti let zpíval v unitářském sboru. Velký vliv na bratry měl mladý kazatel, který je nabádal, aby usilovali o dokonalost: „Tato fascinace mne nikdy neopustila. Stalo se mi zásadou nikdy nepáchat zlo v jakékoliv podobě, nikdy nelhat, vždy mluvit pravdu, nepodvádět, nefalšovat. Toto rozhodnutí bývalo provázeno blaživým povznesením ducha,“ vzpomíná W. C. W. v životopise. Jeho kamarádi ze školy měli laťku mravnosti nasazenou mnohem níže. Převážně to byly děti přistěhovalců, kterým bylo doma vštěpováno, že mají mít ostré lokty, aby se v soupeřivé společnosti prosadily. „Býval jsem nešťastný a posměch kamarádů mne hryzl. Avšak silná víra v solidnost přetrvávala. V nitru jsem byl ze železa a láska k lidstvu a rozhodnutí činit ve světě jen dobro bylo jako moře.“

Během celého života měl W. C. W. sympatie k outsiderům a všem těm, které společnost považovala za zlé a špatné. Tak jak ho ve škole jako magnet přitahovali špatní hoši a děvčata, tak později jako lékaře všichni chudí a vyvržení.

Když bylo Billovi 14 let, jeho otec byl na rok přeložen do Buenos Aires, aby tam zakládal pobočku voňavkárny. Tím se splnil sen matky znovu se podívat do Paříže, zatímco chlapci byli posláni do internátu v zámku Lancy u Ženevy, aby se naučili francouzsky. Ale v tom neuspěli, protože to bylo učiliště ryze anglické. I přestěhovali se k tetě Alici do Paříže, kde už bydlela matka a navštěvovali lyceum. Hluboce na ně zapůsobila Dreyfusova aféra a nenávistné projevy antisemitismu.

Na jaře 1899 se celá rodina vrátila do rodného domku v Rutherfordu. Střední škola tam neměla úroveň a tak hoši dojížděli do vyhlášeného Mannova gymnázia v New Yorku. Bill Carlos si zvolil moderní jazyky a přírodní vědy. Sportoval tak náruživě, že měl po běhu kolaps. Až do 18 let neměl umělecké sklony kromě toho, že trochu maloval olejovými barvami, které nevytřebovala matka.

Potom však objevil Keatse a tím inspirován napsal svou první báseň: „Černý, černý mrak, zuřivě poháněn padajícím deštěm letěl přes slunce.“ Měl z toho jásavou radost, ale pak se ozval červ pochyb: Jak mohou být oblaka hnána deštěm? Není to volovina? Ale jásavá

radost přetrvala. „Od tohoto okamžiku jsem se stal básníkem.“ Brzy si uvědomil, že se musí osvobodit od svého vzoru – Keatse. A nejen od něho, ale od všech anglických romantických vzorů. K tomu mu pomohlo, že se jako Walt Whitman vyjadřoval americky, ne anglicky.

Před vstupem na lékařskou fakultu musel rodičům slíbit, že se nenaučí kouřit a že kromě vzácného přípitku sklenky sherry nebude pít ani chodit s kolegy flámovat. Když byl bez obvyklé roční přípravky rovnou přijat na lékařskou fakultu Státní pennsylvánské university, byl ze 120 druhým nejmladším. Byl vzorným studentem. Od rodičů přijímal jen minimální kapesné, protože věděl, jakých obětí byli rodiče nuceni podstoupit, aby ho poslali na finančně nejnáročnější vysokoškolské studium. Jeho osamělost se prohlubovala, protože se vyhýbal oslavám, které kolegové pořádali po složení každé zkoušky. Píše matce, jak jako volontér dochází do Dosidlovacího klubu bezprizorných a dětí nejchudších přistěhovalců: „Stále víc a víc se přesvědčuji, že jediný způsob, jak být šťastným, je činit ostatní šťastnými.“

A tak v době, kdy medicíni vymetají bály a rozhlíží se po bohatých nevěstách, Bill Carlos sní o dokonalosti a sociálních reformách. Na podzim 1904, když je ve 3. ročníku, umírá jeho opora, lékař strýc Carlos. Matka Raquel je ztrátou bratra zdcena a ještě úže se přimyká k synům. Bill váhá mezi medicínou a nejistou dráhou básníka; odhodlává se básně předložit Edovu profesorovi angličtiny na technice MIT. Přichází studená sprcha. Arlo Bates je shledává jako imitace Johna Keatse bez vyhlídky na spisovatelskou dráhu a doporučuje mu dostudovat medicínu. Ať básní ve volných chvílích, snad za 20 let to někde dotáhne.

Ku podivu mladík nebyl zklamán, naopak, pocítil velkou úlevu a zdvojnásobil studijní úsilí. Poslední rok studií Billovi učaroval profesor astronomie a jeho básnický nadaná dcera Hilda. Do této rodiny Bill docházel s básníkem Ezrou Poundem, který se Hildě dvořil. Astronom, který obětoval spánek, aby zíral na úchvatnou krásu noční oblohy, byl souvěrec transcendentálního směru. Prozradil Billovi, že pravda není něco, k čemuž se dojde sylogismem či důkazy, nýbrž intuitivním vhledem do podstaty věcí, kdy v jediném okamžiku jako kometa zazáří záblesk poznání. Astronom se dovolával Ruskina a Emersona, že opravdový chvalozpěv stvoření může konat jen celistvý člověk, který rozšířil své vědomí o některé tajemství přírody: „A protože člověk sám o sobě je božský, sám o sobě je pravda, tak i jeho (umělecké) dílo musí být božské. Pravda je utajena v kameni, dřevě či kovu a úkolem umělce je tuto pravdu zviditelnit. Musí být napojen na Světlo, protože tvůrčí lidé jsou emanací božské energie.“ A tak ne zapřel kalvinismus, ale mystik William Blake, Emersonův transcendentalismus a unitářský universalismus, pro které zrale horoval již v 22 letech, se staly vůdčími principy jeho životní pouti.

Tyto názory byly v jeho díle utajeny. Teprve po 30 letech recenzentka jeho Sebraných básní Marianna Mooreová rozpoznala kořeny Williamsova poetického světa. Jak sám přiznal, jeho vnitřní jistota mu vytryskla z beznaděje, že se básnění nestane jeho povoláním; smířil se s tím, že jeho úkolem je podle Hippokratovy přísahy pomáhat trpícím spoluobčanům: „Rozhodl jsem se, že pro mne v životě nebude existovat nic než (lékařská) práce.“ Od tohoto závazku všechny plány po osobní dokonalosti, ideologie, filozofie a

krásné plány šly stranou. Prvně v životě jako pravý karmajógin se smířil s vlastní konečností. Zíraje na hvězdné nebe, uvědomil si vlastní nepatrnost. Jeho ego se rozplynulo a po tomto pro průměrného člověka tak děsivém ochuzení mu vyvstala nově nalezená svoboda pouhého bytí, bytí kaménkem mozaiky „tak jako stromy a kameny“. Vše, co mu jako životní program zbylo, bylo „pracovat s lidmi, pracovat se slovy: spravovat, zachraňovat, doplňovat“ jak nejlépe dovedl. Během celé své lékařské praxe se jako praktický obvodní lékař dále vzdělával a specializace v interně, dětském lékařství a porodnictví si doplnil na špičkových klinikách v Evropě. Jen hrstka kolegů věděla, že je nejlépe kvalifikovaným lékařem v Americe. Navíc většině lékařů byla solí v očích jeho činnost na polích veřejného a sociálního lékařství. Pokládali za zradu lékařského stavu, když odmítl jejich stupnici hodnot, na jejichž vrcholu bylo zbohatnout a domoci se společenské prestiže.

V den závěrečných zkoušek přijela do Filadelfie proslavená Greetova divadelní společnost s osmi Shakespearovými dramaty. Tím Bill Carlos propásl možnost shlédnout zdarma generální zkoušku. Kapesné utratil za oslavu ukončení studia, kde odolal ženám i alkoholu. I večer se vypravil na představení bez vindry v kapse, hbitě prolézal křovím, přešel plot a vetřel se do hlediště. Když byl vyveden biletářem, nevzdal se a s hloučkem diváků znovu proklouzl do hlediště. Kličkoval biletáři tak dlouho, až se mu ztratil a soucitný hasič ho skryl za svou židli. Stálo to za to: Sen noci svatojánské byl zahrán velkolepě, jak přiznává ve svém životopise.

Po promoci měl štěstí, protože byl přijat jako praktikant do vyhlášené Francouzské nemocnice v New Yorku. Ale vzápětí přišlo silné pokušení. Šéflékař dr. Hana, který si začátečníka oblíbil pro píli a diagnostický talent, ho chtěl oženit s milionářkou, vdovou po kolegovi. Byla docela pohledná a jen o pár let starší než Bill Carlos. „Měj rozum, chlapče. Víš, co tím sňatkem, který tě společensky povznes, bezpracně získáš? Přepychově vybavenou ordinaci, zavedenou praxi, dobře situovanou klientelu. Navíc prostředky na vydávání plodů tvého spisovatelského koníčka a na jeho reklamu,“ lákal ho dr. Hanna. Když Bill s pohoršením odmítl o tak kulantní nabídce být jen uvažovat, usoudil, že tak výstředního idealistu nemůže potřebovat a pracovní smlouvu mu neprodloužil.

A tak přešel do porodnice a dětské nemocnice v těsném sousedství s chudinskou čtvrtí San Juan Hill, kde se ocitl ve svém živlu, ač měla hanlivou přezdívku „Kuchyně pekla“. Tam však mladý idealista promarnil další kolosální příležitost: když prokázal svou profesionální zručnost a zápal, měl vyhlídky stát se prvním asistentem Karleye. Tato funkce však vyžadovala více úřadování než léčení u lůžka. Krize se dostavila, když mu hlavní účetní předložila k podpisu falešné výkazy stavu pacientů. Prvně se setkal s tak nestoudnou korupcí. Jeho předchůdci tak činili bez výčitek svědomí. Když Bill Carlos to s rozhořčením odmítl, byl vystaven nátlaku jak svých kolegů, tak správních rady. Než aby kryl podvody účetní, milenky předsedy správních rady nemocnice, raději rozvázal pracovní poměr. Atestaci dětského lékaře získal po ročním působení na vyhlášené klinice v Lipsku.

Kontrasty se přitahují. Není divu, že básník, který se vznášel a poletoval ve světě idejí si za partnerku zvolil dívku praktickou a střízlivou, „tvrdou jak hřebíky“, která byla natolik moudrá, že se romantika nesnažila předělávat podle svých přizemnějších a ryze

praktických představ. Flora byla nechtěným dítětem německého typografa Stechera a Norcky Gurlie. Oba už dceru měli a vroucně si přáli hochu. Místo toho měli vychrtlé, stále churavějící vyžle, které matka nemiluje, nýbrž dává najevo, že je to pro ni břemeno pro zlost. Nemá trpělivost se s děvčátkem piplat a svěřovala ji najaté patnáctileté chůvičce. Na rozdíl od chladné matky, otec se smířil s tím, že jejich dítě není kluk; jeho sympatie a soucit byly vláhou, která dcerce umožnila vybojovat si místo v soupeřivé společnosti.

Když jí Bill Carlos předčítá své básně a hovoří o literátech, moudře nedává najevo, že ji neoslovují, že by raději s ním šla na americký fotbal. Pro svou až chorobnou bledost a tvrdohlavost jí dali přezdívku Bílý mezek. Její příběh inspiroval lékaře k stejnojmennému románu, který vyšel 1937, krátce potom, co vycházel na pokračování v kalifornském magazínu. Bylo to první básnicko dílo, za které dostal honorář. O nechtěných dětech a jejich narušeném vývoji se toho napsalo mnoho, ale málokdy s takovou hlubokou sympatií a současně se znalostí dětské psychologie.

S Florou se zasnoužil před odjezdem do Německa. Umínil si, že se neožení, dokud nebude schopen svou rodinu slušně uživit. Ordinaci si začal zařizovat v domě svých rodičů na podzim r. 1910 v době, kdy nastupoval v Rutherfordu jako školní lékař. Když měl prvně před učiteli a rodiči promluvit, měl hroznou trému. Ale včas se ovládl a s přehledem promluvil o principech péče o mladou generaci, o otužování a sportu. Na posluchače udělal dobrý dojem a své povinnosti za malý plat plnil tak svědomitě, že místo školního lékaře zastával 14 let.

Když ordinace byla konečně vybavena a dr. Williams hrdě pověsil na dveře svou tabulku a zahájil ordinaci, první den přišlo jen děvče s lupy. Ordinace byla daleko od centra města a lékař hladce oholený vypadal tak mladistvě, že se pacientům nezdál dost důvěryhodným. První rok i s platem školního lékaře vydělal jen 750 dolarů, což na ženitbu nestačilo. Klientela se rozšiřovala, když si pořídil bryčku s koněm a objížděl farmy, rozseté po širokém okolí. Zabíralo mu to příliš času a tak, ač nenáviděl kupování na úvěr, si takto pořídil svou první fordku. Tím se jeho praxe rozrůstala a s ní i jeho pověst nejlepšího porodníka z celého okresu. Ta mu vynesla vedení poradny pro matku a dítě v sousedním okresu na druhém břehu řeky Passaic.

Oženil se koncem r. 1912. Flora se za ním přistěhovala k jeho rodičům. Pro jednoho pokojík v mansardě vyhovoval, ne už pro novomanžele, kteří chtěli mít rodinu. Flora s tchýní Raquel příliš nevycházela a ta jim odmítla uvolnit další prostory. Energická Flora se se situací nesmířila a konečně našla zubního lékaře, který šel do penze a svůj domek jim odprodal za přijatelnou cenu. Získali hypotéku od banky a zbytek kupní ceny uhradila půjčka od rodičů novomanželky.

Aby dluhy co nejdříve splatil, dr. Williams pracoval 16 hodin denně a tři dny v týdnu ordinoval na pediatrických klinikách v New Yorku. Jeho osvětové snahy se prosazovaly jen těžce: v místním klubu popudil své puritánské posluchačky, když prohlásil, že za dobrého počasí se děti nemají balit do vrstev šatstva, nýbrž že si mají hrát na písku jen v trenýrkách či dokonce nahé.

R. 1918, v době, kdy jeho synkům jsou 4 a 2 roky, umřel otec George, aniž by zanechal dost prostředků k zabezpečení vdovy. Osamělá Raquel se upjala na staršího syna, který obětavě financoval její domácnost. Pod jednou střechou by se Flora s tchyní nesnesla. Matka a syn měli společný zájem o umění. Když Raquel dlouho zůstávala sama, uplatňovala své mediumistické schopnosti a nořila se do světa duchů. Oba synové, lékař Bill a technik Ed, z těchto seancí mívali hrůzu. Teprve ve stáří se dr. Williams s koníčkem své matky vyrovnal a dokázal její „návštěvy“ popsat s humorem: „Moje mamá je ve spiritismu velká odbornice. Jediná potíž je v tom, že všichni její duchové jsou tací darebáci. Nemám ponětí, proč si vybírá takové tchoře. Tvrdí, že chtějí lidem ubližovat, ale sama neví proč.“ (Vlastní životopis, 1951)

Syn-lékař svou matku hluboce miluje. Chápe, že se její svět zúžil na šťastné okamžiky dětství svých synů, které ji umožňovaly zasout do podvědomí své neradostné mládí. Její zážitky nebagatelizuje, její vize respektuje: „Stál jsem před celou tou popelnicí krvavých halucinací, před příchozími z matčina světa stínů v němém úctě a hrůze.“ (Pozdní básně, 1950). Flora na Raquel viditelně žárlila. Hnětlo jí, že muž věnuje matce tolik času. Trochu ji usmířil až úspěch jejího životopisu „Bílý mezek“.

Jak reagoval dr. Williams na občanskou válku ve Španělsku a na nástup fašismu? K obraně demokracie píše plamenné básně a překládá španělské revoluční balady, jako předseda Výboru pro zdravotní pomoc vládnímu Španělsku okresu Bergen burcuje spoluobčany, aby přispívali na léky a chirurgické nástroje, na paměť národního básníka F. G. Lorky napsal svou slavnou esej o básníkovi, spjatém s lidem. Burcuje americké spisovatele, aby své vzory nehledali v Anglii, kde literáti se orientují jen na úzký okruh vyššího středního stavu. Naproti tomu asimilace tak osobitého španělského dědictví by podle něho mohla vnést do americké literatury nové mocné impulsy. Tím inspiroval jak Hemingwaye, tak Steinbeckovy Hrozny hněvu. Avšak lékařský stav v USA ho hluboce zklamal: nebezpečí fašismu a nacismu ignoroval a probudil se až po japonském útoku na Pearl Harbor.

Vyčerpávající zaměstnání mělo dopad na jeho zdraví. Marně ho přátelé varovali, aby snížil svůj pracovní úvazek i životní tempo. Východiskem se mohlo stát místo experta na poezii v Kongresové knihovně, které mu nabídli v r. 1948, aby se plně mohl věnovat své druhé lásce – literatuře. Ale on svou příležitost propásl: odpověděl, že žádá o odklad na dva roky, protože jeho syn Bill se potřebuje zapracovat, aby cele převzal jeho lékařskou praxi. Nepoučil ho ani lehký infarkt myokardu, nedodržel předepsaný klid. Logickým výsledkem nadměrné pracovní zátěže byla mozková mrtvice s ochrnutím pravé poloviny těla. Měl finanční starosti, na penzi si jako jeho kolegové nenahospodařil. Měl deprese, strach, že zůstane rodině na obtíž. Ty se prohloubily, když V. Cumminsová, sekretářka McCarthyho pověstného senátního podvýboru pro neamerickou činnost jej napadla pamfletem „Zrádce moderní poezie“. Své polínko přiložil i Spolek amerických lékařů, u něhož měl dva vroubky: esej „Zdraví lidu“, kde požadoval rozšíření veřejného zdravotnictví a spolupráci na osnově příslušného zákona, který Kongres neschválil.

Avšak básník zběsilou kampaní amerických černosotěnců se nedal zlomit. S nadlidským úsilím provádí rehabilitaci, takže jeho hybnost se vylepšila. Na památku své matky Raquel,

kteřá tiše zesnula na jaře 1949, napsal dlouhou dvoudílnou báseň „Dvě náušnice“. Píše příteli Zukovskému: „V duchu od její smrti sám se sebou polemizuji, zda jsem ji mohl zachránit či ne, kdybych jí nasadil penicilín. Jestliže ano, pak jsem ji skutečně zabil. V rakvi se její rysy překvapivě změnil, vypadala jako egyptská princezna.“ Smrt matky ho hluboce zasáhla, takže musel vyhledat psychiatrickou péči. Přenášel se do minulosti, básní „Pozemek“ oslavil statečnost své babičky Emily Dickinsonové. Jinou věnoval duševně chorému strýčkovi Godwinovi, který řekl policistům, kteří ho přišli internovat: „Nedotýkejte se mne, jsem džentlmen.“

Když strach z mcarthysmu pominul, dostal dr. Williams příležitost seznámit americkou veřejnost se svými ideály, názory a postoji. Stalo se tak 4. září 1957, kdy hostoval v televizním programu Nitebeat CBC pověstného moderátora Johna Wingatea. Měl tak vzácnou příležitost vyvrátit lži, které o něm reakcionáři šířili a ověřitelnými příklady doložit, že se nikdy nezpronevřil zásadám, které mu vštípili jeho rodiče unitářského vyznání. Když ho Wingate tlačil, aby přiznal údajné antisemitské a antikatolické postoje, odpověděl: „Nic pro mne není vážnějšího než zradit přítele. Kdo se toho dopustil, toho jsem prostě odepsal. Katolíci i židé jsou si rovni s protestanty, kteří se považují za lepší lidi, ale i pohani a divoši, které církve tak krutě pronásledovala, i ti mi jsou stejně sympatiční. Mám prostě všechny lidi rád, muže i ženy a děti.“

Wingate: „Považujete se za teistického či světského humanistu?“

Odpověď: „Ateizmus je stejně směšný jako pozitivismus. Smrt čeká na každého z nás, nebojím se jí, je nutným a logickým završením životního procesu.“

„Co soudíte o Americe?“

„Věřím, že život v Americe je sklouben z násilí a šoku bezprostřednosti. Nemáme žádný cíl kromě hromadění, chopíme se každé příležitosti, jak zbohatnout. Americký charakter je akvizitivní; sebeuskutečňování odkládáme až na vybájenou dobu, kdy lidé budou natrénováni nic nevlastnit, ale jen se dívat. Žádní američtí sluhové neexistují. Američan přece nebude posluhovat jinému člověku, ztratil by sebeúctu. Jako lékař jsem se však přesvědčil, že není větší radosti než sloužit jiným.“

„Uznáváte, že USA poskytly Evropě a celému světu větší hospodářskou pomoc, než všechny ostatní národy dohromady?“

„Máme přímo nutkavou potřebu to vytrubovat do celého světa. Avšak v přepočtu na 1 obyvatele Holandsko a skandinávské státy dávají rozvojovým zemím mnohem víc než USA. Ano, my jsme vyhladili žlutou zimnici z pobřeží Latinské Ameriky. Naše ‚pomoc‘ je vypočítavá: něco za něco. Je to chléb strachu. Bohatý stát chudé národy nikdy nepřesvědčí, že je dost štědrý, tak jako velbloud neprojde uchem jehly.“

„Co soudíte o mezilidských vztazích?“

„Puritánské dědictví způsobuje, že Američané mají hrůzu z lidského doteku. Otec synka nepohládí, vzácně ho vezme za ramena. A jestliže se dotýkáme, neznáme nic lepšího než

surové nárazy těl v americkém fotbalu. Je nám odporný zvyk Rusů a Francouzů líbat se na obě tváře.“

„Jak jste skloubil dvě kariéry, lékaře a spisovatele?“

„Nikdy jsem neměl pocit, že mi medicína překáží, spíše mi byla potravou, medicína mi umožňovala psát. Což jsem se tak živě nezajímal o člověka? Zde jsem ho měl, přišel dobrovolně do ordinace. Mohl jsem se ho dotýkat, k němu čichat... Houby mi záleží na tom, čím pacienti jsou nebo čemu věří. Přicházejí ke mně, já je ošetřuji. Moje věc je víc než stanovit diagnózu. Musím vyhmátnout jejich individualitu nezávisle na tom, proč ke mně přišli vyhledat radu či pomoc.“

Toto vyznání lékaře-básníka mělo ve veřejnosti velký ohlas – rozporný, jak se dalo čekat. Ale nejkladnější dopad mělo na vysokoškolskou mládež. Od té doby byl často zván na university z iniciativy spolků studentů vyprávět o svém životě a číst své básně. Nejlip se mu hovořilo v malých sálech pro 100 lidí, ale zájem byl takový, že častěji musel vystupovat ve velkých auditoriích. Zvolna a se zámlkami vyprávěl, jak náměty nacházel v životě kolem sebe. Plevel, polní kvítí, chudinské brlohy, reklamní tabule, středověké gobelíny, setkání s pacienty a jejich dětmi, vtipné postřehy jeho matky Raquel, rodem z Puerto Rika, a náhodné potluchy v útulných barech – to vše shledával vhodným materiálem pro svou tvorbu. „Poezie existuje v samotném jazyku, jemuž jsem pozorně naslouchal po celý život, ve skutečných slovech, která slyšíme za všech okolností... Lékař má vynikající příležitost být přítomen zrodu slov (pacienta). Jejich zabarvení a tvary pokládají před něj svá drobná břemena. On se jich může ujmout v jejich neposkvřené novotě. Vidí, jak těžko se rodily a k čemu jsou předurčené. Není u toho nikdo jiný, než vypovídající a my: není nic dojemnějšího.“

Nade vše je pro lékaře umění naslouchat. Musí umět pacienty povzbuzovat, aby hovořili nejen o své minulosti, ale „aby mu odhalovali báseň svých životů.“ Dr. Williamsovi se hnusil systém zdravotní péče, který předepisoval normu 15 – 20 minut času na jednoho pacienta. Lékař jim musí rozmluvou pomáhat „objevovat skrytý základní smysl jejich životů a to tak realisticky, jak získáváme kov z rudy.“ (Vlastní životopis, 1957)

Celý svůj tvůrčí život vedl spor s tradicionalistou, básníkem odcizení a sžíravým kritikem T. S. Eliotem, který ho smrtelně urazil, když v době svého šéfování na katedře poezie na Harvardu Williamse pohrdavě ocejoval jako „básníka provincionálního významu“. To mu Williams nikdy neodpustil. Svůj útok, který trval 35 let, zahájil Prologem ke svým Improvizacím (1918). Vyčítá mu rozředěné intelektuáliství, napodobování Verlaina, Baudelaira a Maeterlinka. Uvedl příklady, jak tento „neohrabaný kejklíř se slovy“ mrzačí řeč, aby ji dostal do rýmů. I tak uznával, že Eliot je dobrý básník a vážil si jeho profesionální dovednosti. Připustil, že Čtyři kvarteta jsou novátorská. Avšak propast mezi nimi je nepřeklenutelná. Zatímco Williams doporučuje mladé generaci básníků inspirovat se Waltem Witmanem a užívat hovorový jazyk, Eliot mu oponuje: „V literatuře tak jako v ostatním životě, nemůžeme žít ve stavu permanentní revoluce. Poezie by měla zjemňovat jazyk své doby a bránit mu, aby se měnil příliš rychle.“

Osobně se setkali jen jednou, koncem r. 1948, když Eliot byl pozván do Kongresové knihovny přednášet o díle Milтона. Byla to pro hlavní město událost a Williams přijel s manželkou. Představil je Robert Lowell. Bylo to chladné seznámení, ale jak náš hrdina později přiznal, šarm Eliota naň udělal dojem. Svůj odsudek však nikdo nezměnil. Eliot se cítil příliš povznesen než aby na nevybíravé útoky odpovídal.

Záchvat mozkové mrtvice se opakoval v létě 1952. Pravá ruka byla definitivně ochrnuta, takže se s úsilím naučil podpisovat rukou levou. Tou napsal roztaženým písmem věnování své ženě Floře na signální výtisk sbírky Paterson. Tento epos o vyústění řeky do moře končí: „Avšak já ve své osobnosti jsem nezemřel, žil jsem dál a dál přemýšlel. Mysl, moje mysl přetrvala.“

Zemřel s pocitem, že ho uhlazenější T. S. Eliot připravil o zaslouženou slávu. Pochován byl na hřbitově Hillside, kde odpočívali jeho rodiče i tři další příslušníci rodu. V době, kdy pohřeb byl v proudu, přijeli mu vzdát hold mladí básníci Gilbert Sorrentino, Le Roi Jones, Joel Oppenheimer a další, kteří uvázli v dopravní zácpě. Měli špatně padnoucí smuteční obleky. Každý z nich hodil na Williamsovu rakev kytičku jarních květin.

Na kondolenci básničky Marianne Moorové, vdova Flora odpověděla: „Žili jsme spolu dobrý život celých 50 let. Budu vzpomínat všech těch let kromě pár posledních, kdy už nebyl schopen ani číst, ani psát a nakonec ani mluvit. Cení si těch let plných partnerství, s vrcholy i skluzy.“ (Z dopisu z 22. 4. 1963)

Dva dny po Williamsově smrti se našel v Anglii nakladatel MacGibbon a Kee pro jeho souborné básnické dílo. Pulitzerovu cenu získal posmrtně za sbírku poezie *Obrázky* od Breughla. Další měsíc mu byla posmrtně udělena Zlatá medaile Národního institutu pro umění a literaturu.

Snad nejuvážněji jeho dílo zhodnotil jeho blízký přítel, básník Robert Lowell: „Dr. Williams a jeho dílo jsou součástí mne samého, i když k němu dnes přistupuji jako kritický vetřelec. Williams do mne vstupuje, ale já nemohu vstoupit do něj. Hlas tak dobrého člověka a spisovatele nelze zachytit, tak jak nelze dýchat jeho vzduch. Žádný básník kromě něho neviděl Ameriku a neslyšel její jazyk... Vidím ho, jak spěchá z ordinace k psacímu stroji, šťasten, že tolik ze světa se o něj otřelo, naštván jeho spěchem. Asi neměl jiné volby. Něco jsem snad od něj pochytil, avšak tím víc mne udivuje jeho jedinečná a vyprahlá pouť... Jeho květiny šumí podél superdálnic. Pro mladé byl Williams částí revoluce, která poezii obnovila – model a osvoboditel. Jeho Paterson jsou naše Stébla trávy. Jeho krátké básně jsou zvlášť dokonalé výlevy, patrně ty nejlepší, jaké byly kdy napsány, protože ani tak celistvý muž, ani takové tlaky se již nevyskytují. Nikdy nezapomenu na recitaci autobiografických básní na Wellesleyově universitě. V přeplněné posluchárně se tísnilo na tři tisíce studentů. Básník, ochrnutý na půl těla, měl sotva slyšitelný hlas a občas se přeříkával. Nikdo ani nehlesl. Za úplného ticha přednášel svou velkou báseň *Asfodel* – triumf prosté zpovědi. Nějak nám sděloval ono neuchopitelné, co bylo jak poezie, tak za hranicemi poezie.“

Životopisů Williamse je přes tucet. Žádný však dostatečně nehodnotí podíl lékařské praxe na jeho tvorbě.

Poutník nebo turista?

Lidé jdou krásnou přírodou. Kolem je plno zázraků vrcholného léta – sluncem zalitá lesní pěšina, všudypřítomná vůně léta, nádhera barev drobných lučních květů, sladký vánek a prostor naplněný ptačím zpěvem, bzukotem léta, blahem a mírem. poslechněme si však o čem ti lidé spolu mluví: ceny různých zájezdů, ceny výrobků, těžkosti v zaměstnání, rodinné spory, v lepším případě nadávání na poměry, přetřásání chyb bližního svého nepřítomného. Jiní jsou svou myslí na zahraničních cestách. Dnes jsou sice „náhodou“ tady, ale toto a tady je nemůže oslovit a naplnit, zato tam v Americe, v Indii, v jiném dalším jinozemsku, tam je to ovšem něco jiného! A zatím krajina nedbá jejich nevšímavé lhostejnosti a voní si a zpívá, až se zahálí šerem večera. Ale ti lidé turističtí ji nepoznali, prošli a zkonsumovali cestu a den, avšak ani na chvíli nebyli přítomni. Buď vzpomínali na jiné a na jinde nebo plánovali nebo počítali „co jim to vynese“. Ani chvíli nebyli v krajině, kterou procházeli. Řešili buď minulost nebo předbíhali a mysleli na budoucnost. Unikla jim přítomnost i s krásou letního dne. Rozmělnili dar přítomné chvíle snahou vše kontrolovat, přizpůsobovat svým přáním vlastnit.

Viděla jsem poutníka. Bylo to tak zázračné místo, že jsem se nechtěla z něho vzdálit. To místo nenajdete snadno, když je budete hledat. Kolik tam stojí cesta? Jaká cestovní kancelář tam jezdí? Nestojí a nejezdí. Je to na jedné lesní cestičce. Jednou jsem tam nic neočekávající jen tak procházela. Najednou jsem potkala – ticho. Bylo na cestičce a čekalo. Tiše a přátelsky se ke mně přidalo. Nebylo ničím nápadné, nemělo barvu ani chuť. Jak se tak tiše přidalo ke mně, hned jsem byla toho ticha. Neřeklo ani slovo, jen bylo stále tišší.

V zatáčce cestičky seděl nějaký člověk. Prošla jsem kolem ani si nevšiml, že někdo jde, seděl a mlčel. Zdálo se mi, že ticho kolem něho je ještě tišší. Všude byla radost, pokoj a mír.

Poutníkem na cestách

Poutník a cesta nerozlučně patří k sobě. Ať myslíme na svoje prázdninové putování nebo cestu životem, můžeme být turisty nebo poutníky. Jisté je, že poutník nestihne mnohé, co dokáže hbitě uchopit za pačesy správný turista. To platí o atrakcích navštívených o dovolené, stejně tak jako o pracovních příležitostech, celkovém životním stylu, vztazích k lidem nebo k financím. Poutníkovi nevadí, že mnohé nestihá, turista často však neví co mu uniká, čili jistou a to přímo zárodečnou oblast žití vůbec nezná, nevnímá a zdánlivě ani nepostrádá. Poutník v povrchním konzumentství trpí, turista v poutníkově tichu se nudí,

ticho je pro něho prázdné. Turista je v životě báječně zabydlen, svět v ustavičné proměně je jeho životem. Poutník ví, že život je most, přechází po něm, ale nezabydluje se na něm.

Také místo a člověk spolu souvisí. Poutník je jen správcem místa, rodiny, domácnosti, pracovního prostředí. Turista je vlastník, on má, poutník je. Turista má dům, poutník je doma, turista má rodinu, příbuzné, přátele. Poutník je členem rodiny, příbuzným, přítelem. Turista má zaměstnání, poutník je zaměstnán, obvykle celým srdcem a myslí je při práci, kterou právě koná. Právě tak je i při zábavě a odpočinku.

Poutníkem při odpočinku

K této oblasti života patří i sbírání informací, návštěva vzdělávacích akcí, kultura, atd. Tedy vše čím člověk naplňuje volný čas. Turista svůj volný čas skutečně přebohatě naplňuje.

Stanislav Vácha v návodné knížce Umění žít (P. Eurovia s. 23 a 15) píše: „V současné době se rychlost stala idolem. Lidé jí holdují také proto, že chtějí co nejvíce stihnout. Chtějí mnoho zažít a mnoho získat. Chovají se tak jako by život byl pytel, do kterého je třeba co nejvíce nacpat: úspěchů, majetku, žen, večírků, cest, všeho, všeho.“ „Člověk směřující k harmonii umí také nalézt vyváženost svého usilování na časové ose.“ Jakákoliv zábava a odpočinek se mívá svým účinkem je-li častá a není-li člověku vzácná, není-li také něčím, třeba méně příjemným zasluhovaná.

Poutníkem ve vztazích s lidmi

Ježíš řekl: „Buďme kolemjdoucími.“ Gnostická moudrost být poutníkem ve vztazích s lidmi neznamena lhostejnost a chladné chování. Naopak jde o umění lásky. Tak jako v jiných oblastech života i v lásce či nelásce čili ve vztazích mezi lidmi jsou poutníci a turisté. Takový turista touží živé lidské bytosti vlastnit, přesně na stejném principu jako je konzumentem cestování, rekreace, zábavy, věcí. Každý vztah je pro něj prostředkem jak se osoby zmocnit. Vztahy touží rozmnožovat ke svému osobnímu prospěchu.

Poutníkovy přátelství jsou určována nezbadatelnými nitkami vztahů vedoucích od srdce k srdci, vztahů často povrchnímu pozorovateli nepochopitelnými. Společenské, rasové, náboženské rozdíly zde hrají zcela zanedbatelnou roli, zatímco turistovy vztahy jsou přísně kastovní, účelové, vypočítavě sledující cíl. Při turistově výběru charakterové vlastnosti volených přátel, spolupracovníků a partnerů mají podřadnou důležitost. Je zde proto vysoká pravděpodobnost nízké vzájemné zodpovědnosti a ničím nechráněný vysoký výskyt vzájemných podrazů. Poutníkovy vztahy jsou naopak chráněny zodpovědností, snahou neklamati toho druhého, snahou prospívat mu, být užitečný, přičemž se poutník ve službách svým spolublížním sám nezničí, neboť ovládá umění jak „milovat bližního svého jako sebe sama“. Má tedy zdravý vztah také k sobě.

Takový poutník se osvědčuje zvláště v umění, které je skutečným mistrovstvím života, partnerské lásky. Zatímco turista lásku hledá, vyžaduje, získává, poutník ví, že hlavním zdrojem lásky je on sám. Lásku nechce dostávat, ale sám ji vyzařuje, rozdáva. Zatímco turistova vlastnická láska nasazuje pouta, často vydírá sterými skrytými způsoby a váže

toho druhého k sobě i proti jeho vůli, poutník ponechává svému partnerovi (partnerce) svobodu. Poutníkově „milovat“ někdy znamená i nechat odejít k jinému nebo jiné. Milovat druhého a nechat mu svobodu, je hluboká moudrost. Láska je především soukromou záležitostí poutníka, je-li opěťovaná, je to zvláštní dar a poutník to ví. Zná i její dočasný charakter, nevymáhá si, aby byla věčná. Jen turista sotva krátce miluje, už by chtěl být milován navěky. Poutník ví, že i tzv. nešťastná, neopěťovaná láska, bývá plná smyslu a krásy. Ten, kdo ji prožil zná hlubiny bolesti a nechtěl by ji neprožít. Vždyť jakýkoliv intenzivní cit člověka obohacuje a prohlubuje.

Poutník ví, že nelze vlastnit člověka ani vztahy. Nikdy nenavazuje přátelský ani partnerský vztah z prestižních nebo jiných postraních důvodů. Ví, že takové počínání se téměř vždy vymstí.

Poutník ví, že všechny naše lásky, se v nejhlubším jádru setkávají a jsou jedinou základní, společnou Láskou, stejně jako talent malovat umožní vznik mnoha obrazů, umožňuje tato společná „Velká láska, v níž všichni máme domov svůj“ lásku partnerskou, příbuzenskou, rodičovskou, lásku k přírodě, k umění... atd.

Poutník tuší, že tato veliká Láska je Ta skrze níž se žije, že ona sama je Tajemstvím života, že je všudypřítomná, konkrétní, existující, tajemná. To je často poutníkově náboženství. Turista tyto věci netuší, i kdyby byl členem té nejprestižnější, nejpočetnější nebo naopak velmi elitní náboženské společnosti, církve či skupiny. Náboženství a život mu při tom tvoří svým způsobem jednotu – obě totiž lze konzumovat, užívat, používat, vlastnit. Nic tzv. svatého není turistou ušetřeno, i dobré skutky, velké a vznešené pravdy, náboženské obřady a předpisy, dokonce duchovní zážitky může spásat jako slimák květák.

Rovněž tak problematický vztah jako nepřátelství, antipatie jsou přímo klasickou školou pro poutníka. Místo, aby v sobě živil zlobu k nepříteli nebo nepřátelům, hledá ten dobrý bod, to kladné na člověku. Spor řeší, ale člověka neztrácuje. To však neznamená, že se musíme vzdát svých názorů a přestat usilovat o cíle, v něž věříme. Abychom byli přáteli, nemusíme se všemi ve všem souhlasit. Chovat se přátelsky k našim oponentům není projev slabosti, ale síly. I když jsme je tím nezískali a nestali se z nich přátelé, projevili jsme pokoru i hrdost, že jsme udrželi svou úroveň vztahu a neklesli na úroveň, kterou se nám snaží vnutit.

Turista ve vztahu nepřátelství si přímo libuje. Často mu bývá živnou půdou k rozbití něčeho či poškození někoho ve vlastní sobecký prospěch. Někdy dokonce uměle vytvořená atmosféra nepřátelství má cíle zcela jiné.

Poutníkem ve vztahu k penězům a majetku

Turista peníze vlastní a téměř a někdy i doslova se s nimi ztotožňuje. Je takový, kolik má právě peněz. Váží si sebe nebo neváží dle toho zda má nebo nemá peníze. Často se mu peníze stávají noční můrou, hovoří, myslí a jedná s cílem peníze a majetek získat. Také ostatní lidi, situace, místa oceňuje ve vztahu k penězům. Vůbec turistu nenapadne, že by mohly existovat i „světy bez peněz“ – tím se nemyslí nějaká beztřídní komunistická utopie,

ale posvátné oblasti a zásady v našem vědomí, kde si nenecháme zasahovat jen tak jednoduše vliv peněz. Jisté soukromé tabu kam nedovolujeme, aby pronikl trh, tabu, které turista lehce zpeněží, ale poutník si jako tabu ponechává.

Turista se umí prodat, často i velmi úspěšně – svoje myšlenky, nápady, práci, svůj čas, svoje místo na slunci – všechno proměňuje na peníze. Ne tak poutník, bývá chudý, bývá bohatý – často dělá co má rád a peníze přicházejí samy, často ani to ne. Nikdy však není na prodej.

Jarmila Plotěná

Herman Hesse:

Hra se skleněnými perlami

Nositel Nobelovy ceny za literaturu, německý spisovatel Herman Hesse (1877 – 1962), je jedním z hrstky Evropanů, jehož dílo hluboce ovlivnila metafyzika a způsob života Orientu, především staré Indie a buddhismu. Pocházel z rodiny pietistických kazatelů a z její iniciativy začal studovat teologii. Výuka na evangelické teologické fakultě mu však připadala příliš jednostranná a omezená, proto se raději věnoval studiu orientálních kultur a jejich vírám.

R. 1911 se vydal do své „zaslíbené země“ Indie za rodiči, kteří tam působili jako misionáři, aby se očistil od vlivů „zesurovéle evropské kultury“. Zážitky z této cesty shrnul v knize nazvané „Z Indie“. Později vzdal hold Indii a jejímu mudrci Gautamu Buddhovi v úchvatné historické novele „Siddhárta“ pojednávající o Buddhově životní cestě k probuzení.

K tomuto zdroji inspirace se Herman Hesse vrátil opět během 2. světové války, kdy žil v exilu v Montagnole ve Švýcarsku. Na její hrůzy reaguje utopickým románem o vizi mírové spojené Evropy „Das Glasperlenspiel“ – Hra se skleněnými perlami, jehož český překlad vyšel r. 1996 v nakladatelství Volvox Globator.

Sociologové ho zřejmě nečetli a u literárních kritiků tento román vzbudil rozpaky, protože nepochopili Hesseho záměr načrtnout model nové společnosti, která překonala úzké nacionalistické zájmy. Teprve dnes se nám začíná jevit v novém světle – jako ideová příprava pro koncepci sjednocené Evropy a univerzalistické vzdělávací soustavy.

Hesse v Perlohře promítá do budoucnosti Evropu jako mírumilovné politické seskupení, které si bude moci dovolit přepych svobody bádání v enklávě jménem Kastálie, což je něco na způsob duchovního národního parku či chráněné krajinné oblasti, kde by se

intelektuální a duchovní elita cele věnovala „čisté“ vědě a filozofii v původním smyslu slova, tj. lásce k moudrosti, smyslu bytí, vztahu člověka k přírodě a vesmíru. Tak je tomu dodnes v Indii a buddhistických zemích, kde duchovně vyspělá mládež získává pevný základ pro poznání dharmy – vesmírné zákonitosti, v ašramech a poustevnách, v nichž pobýval nejméně jeden čelný politik.

Odtud je odvozena i volba jména románu Josef Knecht, doslova čeledín, sluha podle indického Dás, rab, sluha boží. Je dobrovolným nástrojem Řádu, působícího k obecnému blahu prostřednictvím pozemské hierarchie.

V našem světském prostředí, kde je jen jedna teokratická organizace, katolická církev, je těžko představitelné, že by někde mohly existovat duchovní elity, pokládající ego, osobnost, za tok změn. Jediné, na čem „z hlediska věčnosti“ skutečně záleží, je, jak tato osobnost plní v určité hierarchii svou roli.

Euroamerická kultura přisuzuje individuovi neúměrný význam. V románu se dočteme, že pravými učiteli lidstva jsou lidé... „jimž se stranou veškeré originality a výlučnosti zdařilo co nejdokonaleji se začlenit do obecnosti, celku, co nejdokonaleji sloužit nadosobní sféře. Podíváme-li se na věc blíže, byl tento ideál znám už ve starověku: postava „mudrce“ či „člověka dokonalého“ u starých Číňanů například anebo ideál sokratovské nauky o ctnostech se od našeho dnešního ideálu dá stěží odlišit, a leckterá velká duchovní organizace, jako třeba římská církev v dobách své největší moci, znala rovněž podobné zásady, a mnohé z jejích největších postav, svatý Tomáš Akvinský kupříkladu, stejně jako rané řecké plastiky se nám jeví spíše jako klasičtí představitelé typů než jako jednotlivci. Nicméně v dobách před reformací duchovního života, která se započala ve dvacátém století a jejímiž jsme dědici, se onen ryzí ideál zjevně téměř naprosto vytratil.“

Herman Hesse anticipuje dobu, kdy show byznys rafinovaně vystupňuje útok na diváka, kdy hudba s co nejprimitivnějším rytmem bude doprovázena ohňostroji stroboskopických světel, vůněmi a pachy. Na rozdíl od tohoto kolektivního třeštění doporučuje povznášející Perlohru, krále všech her. Tak jako je bridž považován za krále karetních her a šachy za hru královskou par excellence, Perlohra tříbí ducha. Jaké jsou její principy?

„Hra se skleněnými perlami je hrou s veškerými obsahy a hodnotami naší kultury, hraje si s nimi tak, jako si v dobách rozkvětu umění nějaký malíř nejspíše pohrával s barvami své palety. Co lidstvo ve svých tvůrčích dobách vytvořilo ve sféře poznatků, vysokých myšlenek a uměleckých děl, co následná období určeného promýšlení vyjádřila pojmově a učinila z toho intelektuální vlastnictví, s celým tímto obrovitým materiálem duchovních hodnot hraje hráč Hry tak jako varhaník na varhany, přičemž tyto varhany mají stěží představitelnou dokonalost, jejichž manuály a pedály snímají celý duchovní vesmír, jejich rejstříků je téměř bezpočtu, teoreticky by se s tímto nástrojem dal hrou reprodukovat veškerý duchovní obsah světa.“

Perlohra je vyvrcholením duchovního života, který v Evropě prošel různými stádii. Éra úpadku nastala ve chvíli, kdy došlo ke znehodnocení slova, kdy pisákovské mazanice zaplavily stránky novin i knih. Tehdy vypukla epidemie křížovek.

„Tisíce a tisíce lidí, kteří povětšinou vykonávali těžkou práci a prožívali těžký život, vysedávaly tehdy ve svých volných chvílích a hrbily se nad čtverci a kříži z písmen a vyplňovaly prázdná místa v nich podle určitých pravidel. Ti lidé se asi úzkostně krčili uprostřed politických, hospodářských a morálních kvasů a zemětřesení, vedli spousty hrůzných vojen a občanských válek a jejich drobné vzdělávací hry nebyly pouhým nesmyslným dětinstvím, nýbrž odpovídaly hluboké potřebě zavírat oči a před nevyřešenými problémy a úzkostným tušením zániku se utíkat do co nejbezstarostnějšího světa zdání. Vytrvale se učili řídit automobily, hrát obtížné karetní hry a snivě se věnovali luštění křížovek – neboť byli téměř bez ochrany vystaveni smrti, strachu, bolesti, hladu, církve už je nedokázaly utěšit, neradil jim duch.“

V době, kdy „pusté zmechanizování života, hluboký pokles morálky, bezvěrectví národů a falešnost umění“ naznačovalo, že mládí a tvůrčí perioda evropské kultury jsou ty tam, povstalo proti degeneraci Bratrstvo poutníků do Země východní, jehož členové pěstovali duševní kázeň, zbožnost a uctivost. Byli mezi nimi pěvci, hudebníci, matematici, filozofové a všichni tvrdili, že jejich přísná škola je nezbytná pro přetrvání civilizace.

„VÍ se anebo se tuší: jestliže myšlení nebude čisté a bdělé a uctívání ducha nebude již mít platnost, pak bude otřesena veškerá platnost i autorita logaritmického pravítka inženýrů, jakož i matematiky bank a burz, pak nadejde chaos. Přesto trvalo dosti dlouho, než si prorazilo cestu poznání, že i vnější stránka civilizace, i technika, průmysl, obchod atakdále potřebují společnou základnu v duchovní mravnosti a poctivosti.“

Časem se Perlohra z ryze soukromého cvičení měnila ve veřejné hry, slavnosti na způsob pašijí. Tyto hry se konaly pod vedením Mistrů, v jejichž čele stál hermistr – Magister Ludi. Jedním z těchto Magistrů byl i Josef Knecht, hlavní postava románu, který Hru připravoval k dokonalosti klasické hudby.

„Vždy je lidský postoj, jehož výrazem je klasická hudba, tentýž, neustále spočívá na témž způsobu životního poznání a usiluje o tentýž způsob převahy nad náhodou. Tvářnost klasické hudby znamená: vědět o tragice lidství, přitakat lidskému osudu, znamená zdatnou statečnost, jas, veselí! Ať jde o graciéznost menuetu od Händla či Couperina anebo o smyslnost sublimovanou do podoby něžnosti jako u mnohých Italů či u Mozarta nebo o tichou, zmužilou připravenost zemřít jako u Bacha, vždy je tu vzdor, odvaha k smrti, rytířství i názvuk nadlidského smíchu, nesmrtelného veselí. To má zaznívat i v našich hrách a v celém našem životě, konání a utrpení.“

Z Perlohry se vyvíjel druh univerzálního jazyka, jímž hráči vyjadřovali a do vzájemného vztahu uváděli hodnoty pomocí smysluplných znaků. „Hra mohla například vycházet z astronomické konstelace, z nějaké Leibnitzovy věty, výroku z upanišad či Bachovy fugy. Z tohoto tématu podle hráčova záměru a nadání, bylo možno vůdčí myšlenku dále rozvíjet, anebo pomocí příbuzných představ její výraz obohacovat.“ Tam kde začátečník vytvářel jen paralelu mezi klasickou hudbou a formulkou nějakého přírodního zákona, znalec a mistr perlohry dováděl hru od počátečního tématu plynule až ke kombinacím bez jakýchkoli mezí. U jedné školy bylo v oblibě dvě protichůdná témata či myšlenky vést navzájem proti sobě a nakonec je uvést v harmonii: zákon a svoboda, jednotlivec a

společenství si byly rovnocenné a hráč si udržoval odstup, tak aby se z teze a antiteze vyvinula co nejčistší syntéza.

Tak Perlohra znamenala vybranou, symbolickou formu hledání dokonalosti, sublimní alchymii, přibližování se nad všemi jeho obrazy a mnohostmi k duchu v sobě jedinému, tedy k Bohu. Jako zbožní myslitelé dřívějších dob znázorňovali život stvoření jako putování k Bohu, a rozmanitost světa jevů spatřovali dovršenou až v jednotě s Bohem, tak obdobně si konstruovaly, hudbu pěstovaly a filozofovaly vzorce a formule Perlohry v univerzálním jazyce, který byl napájen ze všech věd a umění... a vyvíjely úsilí směrem k dokonalosti, k čistému bytí, ke zcela naplněné skutečnosti. Oblíbeným výrazem mezi hráči byla „realizace“, chápali své konání jako cestu od vznikání (stávání se) k bytí, od možného ke skutečnému. Pro úzký kruh pravých hráčů měla Perlohra téměř stejný význam jako bohoslužba, přičemž se zdržovala veškeré svébytné teologie.

Z pohnuté historie lidstva se nezajímejme tolik o genocidu a zničená města, ale spíše o chování duchovně zaměřených lidí, žijících v oněch dobách. Měli to těžké. Jak mezi věřícími lidmi, tak mezi učiteli a intelektuály byli mučedníci a jejich příklad v oněch dobách plných zvěrstev nezůstával bez účinku.

„Většina reprezentantů ducha nicméně tlak oné epochy násilí nevydržela. Jedni se vzdali a svá nadání, své znalosti a metody dali k dispozici despotům. Známy je výrok jistého vysokoškolského profesora: „Kolikrát je dvakrát dvě, o tom nerozhoduje fakulta, nýbrž náš pan generál.“ Jiní vydávali protesty. Jeden světově proslulý autor... za jeden jediný rok podepsal 200 takových protestů, napomenutí a výzev k rozumu, možná víc, než vůbec stačil přečíst. Většina se však naučila mlčet, učili se i hladovět a mrznout, i žebrat a skrývat se před policií, předčasně umírali... Být učencem či literátem již skutečně nebyla radost ani čest: kdo se dal do služeb mocipánů a jejich hesel, ten sice měl úřad a chléb, avšak i pohrdání těch nejlepších mezi kolegy a měl i špatné svědomí. Kdo takovou službu odmítal, musel hladovět, žít bez právní ochrany a zemřít v bídě či exilu... Nejen výzkum, pokud nesloužil mocenským a válečným účelům, se ocitl v úpadku, nýbrž i školství... Světové dějiny, které v dané době každý vedoucí národ vztahoval výlučně na sebe, se bezmezně zjednodušovaly a překrucovaly.

Byly to časy kruté, divoké a chaotické, kdy národy a strany, mladí a staří, rudí a bílí si vzájemně nerozuměli. Nakonec, po dostatečném vykrvácení a zbídačení... zbyla stále mocnější touha všech vzpamatovat se, znovu nalézt společnou řeč, pořádek, mravy, míru platnou pro všechny, abecedu a násobilku, které by „nebyly diktovány mocenskými zájmy a každou chvíli se neměnily.“ Rodila se nesmírná potřeba pravdy a spravedlnosti k překonání chaosu. V tomto ovzduší se rodila koncepce Kastálie.

Nepatrná, statečná, polovyhladovělá, avšak nepoddajná hrstka vpravdě duchovních osob si začala uvědomovat své možnosti, v asketicko-heroické sebekázni začala vytvářet řád a ústavu, začínala opět pracovat v malých, i mizivě malých skupinkách, důkladně odstraňovat hesla dřívější doby, a zcela odspodu znovu budovat duchovnost, vyučování, výzkum, vzdělání... Budování se dařilo, během řady generací se vytvořily Řád, Výchovný úřad, elitní školy, archívy a sbírky, odborné školy a semináře.“

Korunou a kvintesencí těchto snah se stala Hra se skleněnými perlami, které hermistr Knecht složil tento hold:

Vesmíru hudbě, hudbě mistrů sluchu
jsme s úctou připraveni popřávat,
ať při oslavě uctívaných duchů
se milost díla i jejich dob k nám vrátí.

Oním se dáme povznést tajemstvím, co písma jeho
magických formulí čaromoc a síla
vichry a bouře života bezbřehého
v čirá podobenství proměnila.

Znějí jak křišťál hvězd, daly
nám smysl života – sloužit jim smět,
nelze opustit jinak jejich kruhů rám,
než vpadnout přímo v jejich svatý střed.

Pokračování